

„DE NEDERMAAS”

LIMBURGSCH GEILLUSTREERD MAANDBLAD.

Verschenen is het 3^e nummer van den 3^{en} Jaargang.

INHOUD:

Aan H. M. WILHELMINA, Koningin der Nederlanden, — LIMBURGSCH
PORTRETTEEN, A. F. H. Reighard. — EEN BEZOEK AAN DE KERK
TE THORN. — CYCLONEN EN STORMEN IN VROEGERE DAGEN.
— AAN DE VERGETELHEID ONTRUKT, Het oude kloostertje „Dal-
heim” bij Vlodrop. — LIMBURGS SAGENBOEK. — — — —

Vraagt proefexemplaar: Bouillonstraat 6,
of aan de Drukkerij voorh. Cl. Goffin, Nieuwstraat 9.

Prijs per aflevering fl. 0.40 — per Jaargang franco per post fl. 4.— bij
vooruitbetaling, (voor buitenland verhoogd met porto).

Van het „MAANDBLAD” N° 5 14de jaarg.
zijn geen losse exempl. meer verkrijgbaar.
Van dit werk verscheen een afzonderlijke
uitgave, waarvoor wij verwijzen naar de
annonce op pag. 3 van dezen omslag.

De heer **Keuller** meent dat de conclusie van Dr. Beckers over 't verband dat zou bestaan tusschen de kuilen beschreven in 't vorige Maandblad en de mijnen niet geheel juist kan zijn, omdat ook op andere plaatsen, zooals de topografische kaart aangeeft, soortgelijke kuilen voorkomen geheel buiten 't mijngebied. Ook de heer **van Rummelen** gelooft niet, dat ze van tectonischen aard zijn. Als dit juist ware, dan moet ter plaatse aangetoond worden, dat de basis van 't grind in 't midden lager ligt dan aan de randen. 't Profiel moet ook wat de diepere lagen aangaat binnen en aan de randen geheel gelijk zijn.

De heer **Beckers** antwoordt dat hij in zijn artikel nergens beweerd heeft, dat de kuilen hun ontstaan zouden danken aan de mijnen.

Bedoelde kuilen toch hebben bestaan lang voor dat er van mijnen sprake was.

Hij meent alleen verband te moeten zoeken tusschen de kuilen en de plaatselijke grondgesteltenis, temeer wijl, zoo heel verre van Lutterade niet af, n.m.l. in de buurt van Obbicht, de boringen eigenaardige verrassingen hebben gebracht (Trias). Z.i. is 't derhalve lastig uit te maken wat al storingen in den Zuid-

Limburgschen bodem hebben plaats gehad.

Door menschenhanden zijn ze zeker niet ontstaan, want nogmaals, waar is dan al die leem gebleven en bovendien, waarvoor zou dit slechte materiaal gebruikt zijn. De oppervlakte-lagen loopen zuiver konkordant. Hopelijk zal een latere uitgraving zich uitstrekken tot diepere lagen.

De heer **Keuller** maakt bezwaar tegen een zinsnede, voorkomende in 't artikel „Bijdrage tot de kennis van het Limburgsche Krijt”, door Ir. F. Kurris (Maandblad No. 6) luidende: „Het Cl gehalte, nòch van de St. Servatiusbron, nòch van de Landeuse geven aanleiding vergelijkingen te maken met de bronnen van Aken”, zooals in de lezing van Ir. Keuller, „Over breuken in het Krijt nabij Maastricht”, geschiedt. De heer Keuller zegt zulks niet getracht te hebben aan te toonen. Mocht echter deze conclusie getrokken kunnen worden uit zijn lezing, dan deelt hij hierbij mede, dat zulks niet door hem bedoeld is.

Na een kleine discussie over de zinkflora sluit de waarnemend voorzitter, te ongeveer half negen, de vergadering.

AVIFAUNA der Nederlandsche Provincie Limburg,

benevens eene vergelijking met die der aangrenzende gebieden, door

P. A. HENS, Valkenburg L.

217. *Larus canus canus* L. Kleine Zeemeeuw. — Duitsch: Sturmmöve. Fransch: Mouette cendrée.

Een enkele maal, vooral na storm, op de Maas, o.a. bij Roermond en Maastricht. In de collectie Beckers bevindt zich een jonge vogel, welke in September 1896 te Nederweert geschoten werd. Bij een particulier zag ik een ♂ juv., hetwelk 2 Januari 1924 bij Maastricht aan de Maas verzameld was.

In de Rijnprovincie des winters in klein aantal op den Rijn, zelden in het binnenland. Toch

werden exemplaren geschoten bij Elberfeld, Odenkirchen, Otzenrath en Aachen (le Roi. V. f. d. R. p. 26) benevens in de Eifel bij Hillesheim („Beiträge” p. 10).

Langs de Belgische kust en op de Schelde gedurende het winter-halfjaar zeer algemeen. (Dubois. N. R. d. O. p. 168). Of de soort ook op de Belgische Maas is waargenomen, vermeldt Dubois evenwel niet.

218. *Larus argentatus argentatus* Pontopp. Zilvermeeuw. — Duitsch: Silbermöve. Fransch: Goéland argenté.

Voornamelijk in den winter als de Maas buiten hare oevers is, treft men deze soort in grooter of kleiner aantal op de rivier en in de weilanden van het Maasdal. Riotte (Ardea. 1913. p. 107) vermeldt zulks voor Steijl, nabij Venlo. H. Vallen deelde mij in 1919 mede, dat vooral in het voorjaar massa's dezer Meeuwen door hem werden waargenomen langs de Maas te Asselt bij Roermond. Ik zag aldaar een vogel in jeugdkleed op 15 Juli 1923. Den

30sten Juli 1919 nam ik boven Maastricht een groote Meeuw waar, welke m.i. tot deze soort behoorde.

In de Rijnprovincie een zeldzame wintervogel op den Rijn, Roer en Wupper, Moezel, Saar, Krickenbeckersee, ja zelfs in de Eifel (le Roi. V. f. d. R. p. 25 en „Beiträge” p. 9). In België vrij algemeen langs de kust, op de Schelde en soms op de Maas (Dubois. N. R. d. O. p. 167).

GENUS: *RISSA* Steph. 1826.

219. *Rissa tridactyla tridactyla* (L.) Driete en meeuw. — Duitsch: Dreizehige Möve.
Fransch: Mouette tridactyle.

Alhoewel deze soort meerdere malen — zij het dan ook als toevallige gast — op de Maas zal voorkomen, zoo men haar aanwezigheid in de Rijnprovincie in aanmerking neemt, heb ik haar voorkomen in Limburg tot nu toe echter slechts twee malen met zekerheid kunnen vaststellen. Gedurende een winter in het begin der tachtiger jaren der vorige eeuw werd n.l. een jong exemplaar dezer soort geschoten op het Bassin te Maastricht. Dit stuk bevindt zich nog opgezet in de collectie der Hoogere Burgerschool te Maastricht, alwaar ik het onderzocht heb. — In den winter 1923—24 werd een exemplaar geschoten te Ell bij Weert (J. de Haan).

Omtrent het voorkomen der soort in de Rijnprovincie vermeldt le Roi (V. f. d. R. p. 28 en „Beiträge” p. 11): „Wenn auch nicht alljähr-

lich, so doch öfter auf dem Rhein und dessen „Zuflüssen, auch im Gebirge; sehr selten landeinwärts. Nach starken Stürmen mitunter „in groszen Scharen”.

In België: „Commune à l'époque des passages; en été, après certaines tempêtes, on en voit souvent des quantités considérables sur „l'Escaut près d'Anvers.” (Dubois. N. R. d. O. p. 167). Zeldzaam in het binnenland, o.a. 2 Februari 1916, twee stuks bij Turnhout, na sneeuwval (Le Gerfaut. 1919. p. 31).

Bij ons te lande komt de soort van September—April talrijk op de kust; soms tot ver in het binnenland (vergel. R. Baron Snouckaert van Schauburg. Avifauna Neerlandica. p. 113), o.a. 27 Augustus 1912 (na zwaren storm) te Liempde in Noord-Brabant (Club v. Nederl. Vogelk. Jaarb. 1915. p. 112).

GENUS: *STERCORARIUS* Briss. 1760.

220. *Stercorarius parasiticus* (L.). Kleine Jager. — Duitsch: Schmarotzerraubmöve.
Fransch: Stercoraire parasite.

Een toevallige gast. Den 19den Augustus 1904 werd een jong exemplaar onder Nederweert geschoten, hetwelk zich thans bevindt in de collectie Beckers, alwaar ik het gedetermineerd heb.

In de Rijnprovincie zeven malen bemachtigd o.a. niet ver van onze grenzen bij Geldern, 1887, Viersen omstreeks 1880 (le Roi. V. f. d. R. p. 24) en bij Hetzerath in de Eifel, September 1909 (le Roi u. H. Freih. Geyr von Schwepenburg. „Beiträge” p. 9).

Op de Belgische kust is deze species een

onregelmatige verschijning. Na winterstormen soms op de Schelde tot bij Antwerpen (Dubois. N. R. d. O. p. 167).

In ons land werden meerdere malen na stormweer exemplaren dezer soort in het binnenland bemachtigd, o.a. 7 Sept. 1909 bij de Pyramide van Austerlitz in de provincie Utrecht en 25—26 Augustus 1912 na den hevigen storm, 2 stuks respectievelijk te Elspeet (coll. Hens) en Doornspijk in Gelderland (R. Baron Snouckaert van Schauburg. Club v. Nederl. Vogelk. Jaarb. 1915. p. 123).

ORDO: *ALCAE*.Fam.: *ALCIDAE*.GENUS: *URIA* Briss. 1760.

221. *Uria aalge aalge* (Pontopp.). Noorde lijke Zeekoet. — Duitsch: Trottellumme.
Fransch: Guillemot troïle.

Toevallige gast. In Nov. 1901 vond de Heer F. Sonnevile een exemplaar van den Noorderlijken vorm dezer soort versch op de markt te Maastricht. Daar op deze markt geen eigenlijke aanvoer van wild van buiten de provincie (zeer zeker niet in dien tijd) plaats vindt, doch de kooplui uit de omgeving van Maastricht het in de nabijheid hunner woonplaats opgekochte gevogelte aanvoeren, mag men wel voor zeker aannemen, dat deze Zeekoet op de Limburgsche Maas bemachtigd is. Het is het eenige mij bekende Limburgsche exemplaar dezer soort. — De vogel bevindt zich thans in de coll. W. de Backer.

Dat deze zeevogel soms ver landwaarts gaat, blijkt uit de waarneming van Meyer (Meyer und Wolf. Taschenbuch d. deutsch. Vogelkunde. II. Bd. 1810. p. 446), die een exemplaar dier soort op de Main zag op 13 Augustus 1804. Volgens Wemer (le Roi. en Geyr v. Schwepenburg „Beiträge” p. 5) werd omstreeks 1885 een exemplaar dezer soort geschoten bij Warendorf in Westfalen.

Dubois (N. R. d. O. p. 165) vermeldt de soort voor België alleen van de kust tot Antwerpen.

ORDO: ALECTORIDES.Fam.: **OTIDIDAE.**GENUS: **OTIS L. 1758.**

- 222. Otis tarda tarda** L. Groote Trap. — Volksn.: Wilde Schroet (Kalkoen). Duitsch: Grosze Trappe. Fransch: Outarde barbue.

Onregelmatige wintergast. Bij strenge koude verschijnen soms enkele exemplaren, ja zelfs troepen van 10 en meer stuks in onze provincie om, zoodra het weer omslaat, spoedig wederom in Oostelijke richting terug te trekken.

Waargenomen in:

Gebied I. In 1896 werd door den Heer Jean Beckers een exemplaar geschoten te Ja-beek bij Sittard. Den 29sten Januari 1917 werd een voorwerp bemachtigd te Gronsveld. Deze vogel bevindt zich thans in het Museum van het Genootschap te Maastricht. J. Knols zag 18 Februari 1918 een Trappans in het veld te Houthem nabij het Ravensbosch. — De strenge koude in Januari en Februari 1922 voerde vele Trappen naar het Westen en ook naar onze provincie. Op 9 en 10 Februari van dat jaar zag Knols voornoemd 2 stuks in het veld tusschen het Ravensbosch en Kloosterbosch te Houthem. Deze vogels werden omstreeks datzelfde tijdstip door meerdere landbouwers in die streek gezien. Eind Februari waren de vogels er nog. Uitgevallen veeren op hun slaapplaatsen in 't veld gevonden, werden mij gebracht. — Reeds 3 Februari t. v. werd een ♀ te Limmel bij Maastricht geschoten. Dit exemplaar kwam in het bezit van den Heer W. de Backer aldaar. Vervolgens werd half Februari een voorwerp bemachtigd te Margraten (Sonneville) alsmede een ♀ op 10 Februari te Wittem (J. L. Wielders). Ten slotte werd op 21 Maart d.a.v. nog een exemplaar te Houthem waargenomen. De vogel vloog laag over in N. O. richting.

Ook gedurende de vorstperiode in den winter 1923—24 werd de soort in dit gebied wederom waargenomen en wel te Beek bij Maastricht, alwaar op 4 Januari 1924 een ♀ uit een vlucht van 12 stuks werd bemachtigd (J. Beckers).

Gebied II. Volgens opgave van Nillesen werden eenige jaren vóór 1914 enkele exem-

plaren te Maasbracht geschoten en te Maastricht verkocht. Z.E.W. bezit bovendien in zijn collectie een ♀ dezer soort, hetwelk 5 Februari 1917 eveneens te Maasbracht werd bemachtigd.

Riotte (Ardea. 1913. p. 104) vermeldt de waarneming van vele Trappans in den winter 1911—12 nabij Steijl aan de Maas. Zoo zag hij o.a. op 17 Februari 1912 een troep van 17 stuks bij Belfeld. H. Vallen zag op 27 Februari 1924 vijf stuks laag overtrekken te Asselt aan de Maas.

Gebied III. Den 28sten Januari 1907 werd een voorwerp bij Swalmen bemachtigd. Het is mij niet bekend waar dit stuk gebleven is.

Gebied IV. Volgens mededeeling van Pater C. Riotte werd 25 Januari 1912 een exemplaar geschoten te Roobeek bij Arcen.

Gebied V. Naar een bericht in de Nieuwe Venlosche Courant van 8 Februari 1912 werden omstreeks dien tijd een vijftigtal Wilde Schroeten (Groote Trappen) waargenomen in het veld te Helden. Een dezer vogels werd door een boer gevangen en aan het Museum van het Missiehuis te Steijl afgeleverd. Dit voorwerp bevindt zich daar nog in opgezetten toestand. — In het voorjaar van 1924 werd een exemplaar bemachtigd uit een vlucht van 3 stuks te Kelpen bij Weert. De vogel bevindt zich in particulier bezit in laatstgenoemde gemeente (J. de Haan).

In de Rijnprovincie gedurende elken winter, het talrijkst evenwel bij strenge koude, op zeer vele plaatsen aangetroffen. Meestal in de laagvlakte, zelden in het gebergte. Soms ook in den zomer waargenomen. Gewoonlijk evenwel van October—Maart. De soort broedt er echter niet (le Roi. V. f. d. R. p. 80 en „Beiträge" p. 33).

Wordt bij meer of minder strenge koude eveneens in België in kleine troepen waargenomen (Dubois. N. R. d. O. p. 180).

- 223. Otis tetrax orientalis** Hart. Oostelijke Kleine Trap. — Duitsch: Zwergtrappe. Fransch: Outarde canepetière.

Zeer zeldzaam. Op 4 Sept. 1895 werd een ♀ geschoten te Vlodrop, hetwelk zich thans bevindt in de collectie Rongen. Nillesen (Natuurhist. Gen. Jaarb. 1914. p. 118) vermeldt een exemplaar 25 Nov. 1905 verzameld te Buggenum. Waar zich dit bevindt is mij niet bekend. Vervolgens bezit W. de Backer een ♂ 7 Nov. 1908 te Susteren geschoten. Ik heb dit laatste exemplaar aan een nauwkeurig onderzoek on-

derworpen. Het heeft een vleugellengte van 257 m.m., terwijl de mantel, scapularen en vleugeldekveeren niet zoo warm geel zijn als bij exemplaren uit Zuid-Europa, welke ik bezichtigde in het Museum van Artis en 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie te Leiden. Mantel en scapularen vooral dragen een sterke zwarte vlektekening. Zoowel vleugelmaat, kleur en tekening wijzen op *orientalis*, den

vorm uit West-Siberië, Turkestan, Afghanistan, de Russische steppen, Rumenië, de Donauvallei tot Oostenrijk, Polen, Oost-Duitsland, West-Pruisen en Thüringen (vergel. Witherby. A Practical Handbook of British Birds. Vol. II. p. 819). — Den vogel uit de collectie Rongen heb ik jaren geleden wel gezien, maar, daar mij de subspecies *orientalis* toen niet bekend was, niet nader onderzocht.

Het is wel opvallend, dat ook alle andere tot nog toe in Nederland bemachtigde Kleine Trappen, voor zooverre deze zich in Artis en 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie bevinden, tot de subspecies *orientalis* en niet tot *tetrax* van Frankrijk (noordelijk tot de Marne), Spanje, Portugal, Marokko, Algiers en Tunis behooren. Hetzelfde verschijnsel doet zich voor in Engeland, alwaar *tetrax* evenmin is vastgesteld.

Ten slotte werd begin April 1923 te Hunsel nabij Weert een oud ♂ in bijna volkomen prachtkleed geschoten. Ook dezen vogel heb ik onderzocht. Hij heeft een vleugellengte van 248 m.m. en valt daarmee zoowel in de maten van *orientalis* als *tetrax*. Evenwel zijn de bovenzijde en de vleugeldekkveeren voor *tetrax* te donker en te zwaar gevlekt. Ook deze vogel behoort m.i. tot den Oostelijken vorm. Bij mijn weten is nog nimmer een Kleine

Trap in volkomen prachtkleed in Nederland bemachtigd geworden.

In de Rijnprovincie was de soort (subspecies?) vroeger zeldzaam. Sinds het einde der vorige eeuw evenwel in vrij groot aantal op vele plaatsen aangetroffen van September tot Januari, het meest nog in December; ééns begin Mei. Meestal ♀♀ (le Roi V. f. d. R. p. 81). Tot welke subspecies deze vogels behoorden vermeldt le Roi niet. Evenmin doet Dubois (N. R. d. O. p. 180) zulks voor België, alwaar de soort een zéér onregelmatige verschijning is, welke slechts nu en dan wordt aangetroffen, o.m. Sept. 1885 bij Schuelen (Belg. Limb.).

Hartert (Die Vögel d. Paläarkt. Fauna. Bd. III. p. 1805) zegt hieromtrent: „In den letzten „30 Jahren, etwa sind häufig Zwergtrappen „in den Rheingegenden erlegt worden, wo sie „früher nur eine äusserst seltene Erscheinung „waren; es ist wohl anzunehmen, dass die „rheinischen Stücke aus Frankreich kamen und „somit zu *O. t. tetrax* gehören.“ Gelet echter op het feit, dat, voor zooverre onderzocht (8 stuks) alle in Nederland buitgemaakte Kleine Trappen tot *orientalis* behooren, lijkt mij Harterts veronderstelling eenigszins twijfelachtig. — Voor België vermeldt hij (id. p. 1805) nog een exemplaar van *O. t. tetrax* in Augustus 1911 bij Namen bemachtigd.

Fam.: BALEARICIDAE.

GENUS: MEGALORNIS Gray 1841.

224. *Megalornis grus grus* (L.). Kraanvogel. — Volksn.: Kroenekrane en Wilde Gans.
Duitsch: Kranich. Fransch: Grue cendrée.

Het broedgebied dezer soort is volgens Hartert (Die Vögel der Paläarktischen Fauna. Bd. III, p. 1814) gelegen in Scandinavië, Finland, Livland, Rusland tot 68 gr. N. Br., in de vlakten van Noord-Duitsland enz. Vandaar trekt de Kraan in het najaar in Z.W. richting naar de landen langs de Middellandsche Zee en Afrika. De trekwegen schijnen over zeer bepaalde en afgebakende gebieden te voeren (Vergel. Dr. E. Detmers. Studien zur Avifauna der Emslande. Journ. f. Ornith. Juliheft 1911. p. 485). In het najaar komt de rechtervleugel van het trek-kend Kraanvogelleger regelmatig over den achterhoek van Overijssel en Gelderland, geheel Limburg en hoofdzakelijk de Oostelijke helft van Noord-Brabant. Buiten deze gebieden wordt de soort in Nederland slechts sporadisch aangetroffen.

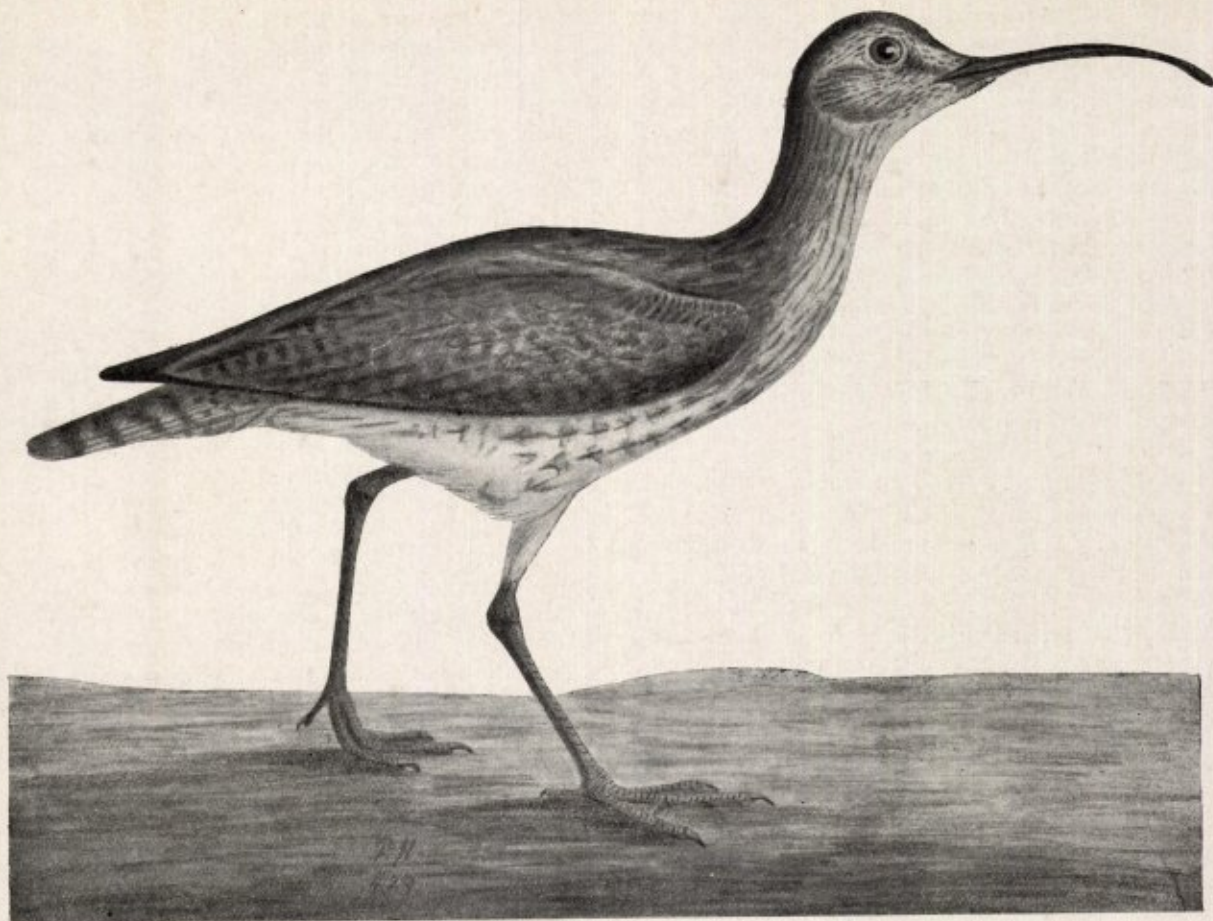
Ieder Limburger zijn de groote scharen Kraanvogels, welke in voor- en najaar zoowel overdag als des nachts over zijn land trekken, zeer goed bekend.

Het is mij opgevallen, dat de soort in het Noorden van Limburg en Oostelijk Noord-Brabant (o.a. bij Valkenswaard. Vergel. B. W. Baron van Dedem: „Een uitstervend geslacht“. Jaarb. der Club v. Nederl. Vogelk. 1921. afl. I.

p. 31) van N. naar Z. en omgekeerd trekt, terwijl haar trekrichting in Midden- en Zuid-Limburg meer N.O.—Z.W., soms zelfs O.—W. en omgekeerd is. De vogels schijnen in het eerstgenoemde gebied een scherpe zwenking te maken.

Herhaaldelijk komt het voor, dat grootere of kleinere troepen op den trek halt maken en in onze provincie een dag en nacht blijven rusten. Zulks geschiedt zoowel in het voor- als in het najaar en werd o.a. geconstateerd bij Valkenburg, Houthem, Hulsberg, Schin op Geulle, Brunssum, Melick-Herkenbosch, op vele plaatsen in de Peel enz.

De voorjaarstrek begint in Maart (11 Maart 1922 en 11 Maart 1924 te Houthem), zelden in Februari (o.a. 5 stuks op 12 Februari 1925 te Steijl overtrekkend. Riotte), en duurt tot in April (Venray, 15 April 1923. F. van Baar). Pater Riotte zag in het voorjaar 1910 een exemplaar in de omgeving van Steijl, hetwelk aldaar rondzwierf tot 12 Juli (Ardea. 1913. p. 104). In het najaar verschijnen de Kraanvogels gewoonlijk omstreeks half October, soms reeds in het begin dier maand, dan wel eind September, zelden reeds in den aanvang of omtrent het midden der maand (o.a. 2 September 1925 een

No. 207. *Numenius phaeopus phaeopus* (L.) — Regenwulp.

♂ 14 Mei 1924. Helden-Panningen. Coll. Jos. Esser.

Werd slechts enkele malen met zekerheid in Limburg waargenomen.

Ruim $\frac{1}{3}$ der natuurlijke grootte.

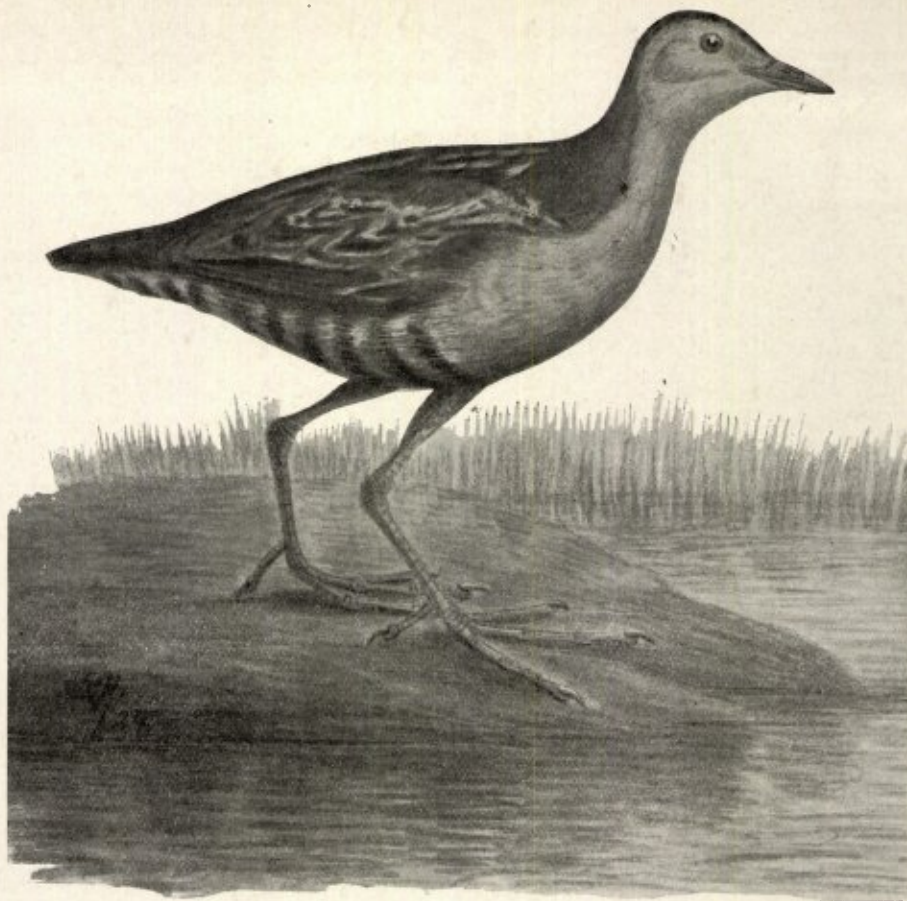
vlucht van O.—W. over Weert [J. de Haan]; 15 Sept. 1923; zag ik 11 stuks over Houthem trekken in Z.Z.W. richting¹⁾, 28 Sept. 1921, Amstenrade en 30 September d. a. v. te Bemelen, 3 October 1910, Arcen en 6 October 1922, Houthem). De trek duurt tot in November, o.a. 10 November 1916 te Doenrade 70 stuks (Jaarb. 1917 der Club v. Nederl. Vogelk. p. 22) en begin November 1923 pl.m. 30 stuks over Weert (J. de Haan).

Winterwaarnemingen zijn zeldzaam. Baron Snouckaert van Schauburg vermeldt in zijn Aanvullingen op de Avifauna Neerlandica (Jaarb. 1915 der Club v. Nederl. Vogelk. p. 125) het voorkomen van de soort bij Arcen (Noord-Limburg) in Januari 1909. Zulks is ook in de aangrenzende landen (de Rijnprovincie en België, alwaar de soort in voor- en najaar eveneens regelmatig in groot aantal doortrekt) het geval. Zoo geeft le Roi (V. f. d. R. p. 83)

slechts één winterwaarneming voor de Rijnprovincie op, n.l. 26 December 1881 bij Altenkirchen in het Westerwald, terwijl in zijn „Beiträge zur Ornithologie der Rheinprovinz“, p. 33, het bemachtigen van een ♀ op 10 Dec. 1908 bij Rommerskirchen, Kreis Neusz, als een groote zeldzaamheid vermeld wordt. — In Le Gerfaut 1919, p. 31, vermeldt Dupond de waarneming van 4 Kraanvogels boven Brussel op 23 Januari 1917, welke vogels van N. naar Z. vlogen.

Ten slotte deelde de Heer Ridder G. van Havre mij schriftelijk mede, dat het trekgebied van den Kraanvogel in België zich uitstrekt Oostelijk van de lijn Antwerpen—Leuven—Nammen—Couvain. Soms worden ook enkele vogels ten W. dier lijn waargenomen.

¹⁾ Ridder G. van Havre deelde mij schriftelijk mede, dat hij reeds op 25 Augustus 1924 te Weelde bij Antwerpen een 20-tal Kraanvogels zag overtrekken. Uiterst vroege datum!

No. 227. *Porzana pusilla intermedia* (Herm.) — **Kleinst Waterhoen.**
 ♂ 8 Juni 1914. Helden (Gebied V). Coll. H. Nillesen. Cat. No. 487 (69ⁿ).
 Hoogstwaarschijnlijk broedvogel in de Peel.
 $\frac{2}{3}$ der natuurlijke grootte.

Fam.: RALLIDAE.

GENUS: RALLUS L. 1758.

225. *Rallus aquaticus aquaticus* L. Waterral. — Duitsch: Wasserralle. Fransch: Râle d'eau.

Een verborgen levende vogel, welke m.i. talrijker voorkomt dan vermoed wordt. Broedt op enkele plaatsen in het Noorden en Westen der provincie. Overigens doortrekker en soms overwinterend.

Waargenomen in:

Gebied I. Doortrekker in gering aantal. O.a. verzameld te Jabeek (coll. P. P. Benedictijnen te Merkelbeek), Houthem (4 Oct. 1917, coll. Hens en 4 Januari 1924 bij strenge koude langs de Geul aldaar), Heerlen (Nov. 1916 en 12 Nov. 1921, coll. Hens), Amby (7 Oct. 1912, coll. de Backer) enz. — Over de grens werd de soort broedend aangetroffen bij Aken (le Roi. V. f. d. R. p. 84).

Gebied II. In het Maasdal eveneens doortrekker in voor- en najaar, o.a. bij Asselt (H. Vallen) en Linne (♀ 7 April 1911, coll. Hens). Deze laatste vogel had een zeer sterk

ontwikkeld ovarium en was vermoedelijk een broedvogel.

Gebied III. Eveneens doortrekker, o.a. te Swalmen (H. Vallen) en Herkenbosch (♂ 24 Maart 1908, coll. Nillesen). De soort broedt in het aangrenzend deel der Rijnprovincie o.a. bij Wassenberg, Kreis Heinsberg (le Roi. V. f. d. R. p. 85).

Gebied IV. Volgens Riotte (Ardea. 1913. p. 103) in het moerassige boschje te Holtmühle en nabij Geloo, gemeente Tegelen, het geheele jaar door aanwezig en daar zeker broedvogel. Eind Juni 1923 werden 3 exemplaren geschoten nabij Blerik (J. Wielders). Op 18 Januari 1914 werd één exemplaar waargenomen bij Arcen (J. Vallen).

Gebied V. In de eiercollectie van wijlen M. Merckelbach bevindt zich een legsel dezer soort, hetwelk 27 Juni 1909 te Castenray, gem.

Horst, in de Peel verzameld werd. Nillesen bezit een bijna volwassen ♂ 8 Augustus 1909 te Venray in de Peel bemachtigd. J. Esser vond eenige jaren geleden eieren der soort te Helden-Panningen en nam daar ook jongen waar. Ook zag hij dezen vogel enkele malen in den winter ter plaatse. Ik bezit een ♀ juv. 23 Sept. 1924 geschoten te Nederweert, alsmede een zestal eieren uit vier verschillende legfels begin Mei 1925 onder Heithuizen gevonden. De soort is aldaar een vrij gewone broedvogel. De Heer J. de Haan bericht mij omtrent een voorwerp in Juni 1921 nabij Weert bemachtigd. Riotte (*Ardea*. 1913. p. 103) zag

de Waterral geregeld tusschen Baarloos en de Berckt nabij Steijl. — Ten slotte bevinden zich in de coll. Beckers een drietal exemplaren dezer soort (zonder juisten datum) uit de omgeving van Weert afkomstig.

In de Rijnprovincie doortrekker, broed- en wintervogel (*le Roi*. V. f. d. R. p. 83 en „*Beiträge*” p. 34). In België: „*Assez commun dans les régions marécageuses, surtout à l'époque des passages; émigre en octobre et novembre*”. (Dubois. N. R. d. O. p. 174). Ontbreekt als broedvogel in het arrondissement Verviers.

GENUS: PORZANA Vieill. 1816.

226. *Porzana porzana* (L.) Porceleinhoentje. — Duitsch; Tüpfelsumpfhuhn.
Fransch: Marouette tachetée.

Nog meer dan bij de vorige is de verborgen- en nachtelijke levenswijze oorzaak, dat ook deze rassoort meestal aan onze waarneming ontgaat. Hoewel het porceleinhoentje hier en daar in de Peel broedt, wordt zulks zelden geconstateerd. Een ♂ op 6 Juli 1917 bij Helden-Panningen (coll. Nillesen) bemachtigd, versterkt het vermoeden, dat de soort aldaar broedt. Merkwaardig is een mededeeling van le Roi (V. f. d. R. p. 86), volgens welke de soort in de omgeving van Valkenburg (in Limburg) nestelend zou zijn aangetroffen. Ik heb haar hier echter nimmer waargenomen. Aangezien Dr. le Roi in den grooten oorlog helaas gesneuveld is, valt niet meer na te gaan waar dit nestelen precies heeft plaats gevonden.

De soort werd overigens op den trek waargenomen in:

Gebied I. Op de vijvers der Zuid-Limburgsche Kasteelen o.a. te Kerkrade en Schaesberg (Nillesen).

Gebied II. Langs de Maas, o.a. bij Geulle (12 Maart 1910, coll. de Backer), Asselt (H. Vallen), Steijl (Riotte) enz. W. de Backer ontving een mannelijk exemplaar, dat op 11 April 1924 in een tuin, midden in Maastricht gevangen was.

Gebied III. In klein aantal doortrekkend; soms overwinterend, o.a. te Swalmen (H. Val-

len), Herkenbosch (♀ 14 Oct. 1906, coll. Nillesen) enz.

Gebied IV. De Heer C. Roncken bezit een exemplaar, hetwelk omstreeks het jaar 1904 in den herfst bij Arcen is geschoten.

Gebied V. Waargenomen in de Peel bij Venray en Helden-Panningen (♂ 6 Juli 1917, coll. Nillesen). In de collectie Beckers bevindt zich evenwel geen enkel voorwerp dezer soort. Het Museum van het Genootschap te Maas-tricht ontving daarentegen in April 1917 een exemplaar uit de omgeving van Weert. Naar de Heer Knape mij mededeelde broedt de soort onder Nederweert. Op 3 Mei 1925 vonden wij onder Heithuizen een legsel van 9 eieren, benevens een nest zonder eieren. De soort broedt aldaar nog vrij gewoon, doch verdwijnt door het droog worden der broedplaatsen, tengevolge van ontginning, meer en meer.

In de Rijnprovincie behalve doortrekkend en soms overwinterend, ook broedvogel, o.a. langs onze grens bij Emmerich, Kleve, Wiesdorf, Viersen, Krickenbeck (*le Roi*. V. f. d. R. p. 85) en Straelen („*Beiträge*” p. 35).

Volgens Dubois (N. R. d. O. p. 174) in België broedvogel in de polders van Vlaanderen. Komt niet als broedvogel voor in het arrondissement Verviers.

227. *Porzana pusilla intermedia* (Herm.). Kleinst Waterhoen. — Duitsch: Zwergsumpfhuhn. Fransch: Marouette Baillon.

Dit zeldzaam waterhoentje werd in onze provincie eenige malen buitgemaakt. Door de verborgen levenswijze in zwaar begroeide plas-sen ontsnapt ook deze soort, evenals de twee vorige, meestal aan onze waarneming. Vermoedelijk is zij niet zoo zeldzaam als men, afgaande op het gering aantal waarnemingen, geneigd is te gelooven. Zeer waarschijnlijk broedt dit Waterhoentje in de Peel. Immers werd op 8 Juni 1914 een ♂ en op 3 Juli 1917

eveneens een ♂ bij Helden-Panningen in de Peel buitgemaakt (coll. Nillesen). In de collectie Beckers bevindt zich nog een voorwerp, hetwelk in 1891 bij Weert gevangen werd.

In de aangrenzende provincie Noord-Brabant werd de soort herhaaldelijk broedend gevonden (R. Baron Snouckaert van Schauburg. *Avifauna Neerlandica*. p. 88).

In de Rijnprovincie uiterst zeldzaam. In Augustus 1895 werd een jonge vogel in Trier

aan de Mosel gevangen (le Roi u. H. Freih. Geijr v. Schweppenburg. „Beiträge” p. 36).

Voor België vermeldt Dubois (N. R. d. O. p. 174) omtrent de soort: „Ne se montre aussi

„qu'irrégulièrement en Belgique à l'époque des „passages”. Zoo werd op 6 Augustus 1920 een paartje geschoten te Zonhoven bij Hasselt (Le Gerfaut. 1921. p. 57).

GENUS: CREX Bechst. 1803.

228. *Crex crex* (L.). Kwartelkoning. — Duitsch; Wachtelkönig. Fransch: Râle de Genêt.

Broedvogel zowel in de weiden langs de Maas als op 't hoog gelegen bouwland van Zuid-Limburg. Wisselt soms sterk in aantal, ja verdwijnt dikwijls als broedvogel in een streek om dan na eenige jaren wederom talrijk te verschijnen.

Vooraf in het najaar wordt de soort hier meermalen op den trek aangetroffen.

Waargenomen in:

Gebied I. Broedt in klein aantal en zeer onregelmatig in Zuid-Limburg, o.a. om Kerkrade, alwaar de soort volgens Nillesen in aantal achteruit gaat en in 1919 zelfs in het geheel niet werd waargenomen. Wijders te Mechelen-Wittem (legsels van 28 Juni 1910 in coll. Merckelbach), Gronsveld (exemplaar van 17 Juni 1916 in de coll. van het Natuurhist. Gen.), Valkenburg, Houthem (verschillende nog niet vluchtige jongen in een gerstveld, 21 Juli 1920, waarvan een ♂ als bewijsstuk in mijn collectie). De soort broedt in de omgeving van Valkenburg niet ieder jaar. Ik constateerde zulks tot nu toe alleen in de jaren 1919, 1920 en 1925. Op den najaarstrek in September werd zij waargenomen te Rolduc (Nillesen), Bocholtz (♂ 24 Sept. 1906, coll. Nillesen), Eijgelshoven (♂ 13 Sept. 1907, coll. Nillesen), Simpelveld, om Valkenburg enz.

Gebied II. Broedt vrij talrijk in de weiden langs de Maas, o.a. bij Geulle (1922, F. Eussen en J. Knols), Maastricht (legsels van 17 Juni 1909 in coll. Merckelbach), Asselt (meestal talrijk, doch in 1923 minder in aantal. H. Vallen), Steijl (Riotte), Gennep (♀ van 15

Juli 1908 in coll. Nillesen) enz. Pater C. Riotte wees er mij op, dat hij den Kwartelkoning bij Steijl vóór 1914 nimmer had waargenomen. In dat jaar vertoonde de soort zich voor het eerst en wel regelmatig zes jaren achtereens. Na 1920 heeft hij de vogels daar evenwel niet meer vastgesteld. Een aannemelijke reden hiervoor konden wij niet ontdekken.

Gebied III. Of de soort buiten de Maasweiden in dit gebied broedt, is mij niet bekend. Wel werden voorwerpen op den trek waargenomen o.a. om Roermond, Susteren (11 Sept. 1920. W. de Backer) enz.

Gebied IV. Broedt o.a. in de omgeving van Ottersum (J. Vallen) en Gennep (♀ juv. van 15 Juli 1908 in de coll. Nillesen).

Gebied V. J. Esser kent de soort niet voor de omgeving van Helden-Panningen; wel werden volgens hem enkele malen exemplaren bemachtigd bij Well en Venray. F. van Baar kent haar voor de omgeving van laatstgenoemde gemeente ook slechts als trekvogel.

In de coll. Beckers bevinden zich ♂ en ♀ zonder plaatsaanduiding. Vermoedelijk zijn de vogels uit de omgeving van Weert afkomstig.

Voor de Rijnprovincie vermeldt le Roi (V. f. d. R. p. 84) de soort als doortrekker en broedvogel, ook nabij de Duitsch-Limburgsche grens.

In België eveneens broed- en trekvogel (Dubois. N. R. d. O. p. 174). In arrondissement Verviers broedvogel „dans la région herbagère”. (L. Coopman. Le Gerfaut. 1921. p. 107).

GENUS: GALLINULA Briss. 1760.

229. *Gallinula chloropus chloropus* (L.). Waterhoentje. — Volksn.: Waterhen, Greunpoot (bij Maastricht), Modderkuke en Schoemeindje (bij Weert). Duitsch: Grünfüsziges Teichhuhn. Fransch: Poule d'eau.

Broedvogel door de geheele provincie op vijvers, plassen en in vennen, langs rivieren ¹⁾ en beeken tot zelfs op kleine plasjes midden in de Zuid-Limburgsche bosschen. In voor- en najaar op den doortrek. Zelfs bij de strengste koude nog overwinterend.

Broedde vroeger talrijk op de vennen en vliezen in de Peel bij Venray, doch is aldaar sinds den strengen winter 1916—17 zoo goed als verdwenen. De vogels werden toen in groot

aantal dood gevonden (F. van Baar).

Ook in de Rijnprovincie (le Roi. V. f. d. R. p. 87) en in België (Dubois. N. R. d. O. p. 174) talrijk broedend en eveneens overwinterend.

¹⁾ Hartert (Die Vög. d. Paläarkt. Fauna. p. 1842) vermeldt als plaatsen van ophoud: „stehende Gewässer”. Ik trof de soort evenwel regelmatig langs en op snelvlietende riviertjes, o.a. de Geul, alwaar zij in het struikgewas langs de oevers ook broedt.

GENUS: FULICA L. 1758.

230. *Fulica atra atra* L. Meerkoet. — Duitsch: Bläszhuhn. Fransch: Foulque noirâtre.

Broedvogel in het Midden en Noorden der provincie. Op sommige plaatsen zelfs zeer talrijk. Overigens op den trek en overwinterend. In Zuid-Limburg zeldzaam.

Waargenomen in:

Gebied I. In klein aantal in voor- en na-jaar op den trek. O.m. waargenomen bij Nuth, Hoensbroek (coll. Beckers), Heerlen, Kerkrade (♂ 22 Dec. 1906, coll. Nillesen), Valkenburg (31 Oct. 1919. L. Ruypers) enz. De soort trekt meestal alleen.

Gebied II. Eveneens doortrekker. Bij strenge koude soms talrijk op de Maas, o.a. bij Asselt (H. Vallen), Steijl (Riotte. Ardea. 1913. p. 104) enz.

Gebied III. Broedt in de vennen te Herkenbosch, alwaar Nillesen op 28 Juni 1909 een donsjong verzamelde. Overigens doortrekker, o.a. bij Roermond, Swalmen enz.

Gebied IV. Broedt o.a. langs de Niers (J. Vallen). Ook overwinterend. In den winter 1921—'22 werden velen dood gevonden nabij Ottersum.

Gebied V. Broedt op meerdere groote vennen in de Peel, o.a. om Venray (♀ juv. van 30 Juni 1910 in de coll. Nillesen), Weert en Nederweert (Knapen). Nabij Weert broedt de soort bij honderden, naar mij de Heer W. de Backer mededeelde. Daarentegen is de Meerkoet volgens J. Esser om Helden-Panningen zeldzaam.

In de Rijnprovincie op meerdere plaatsen broedvogel, o.a. nabij onze grens bij Viersen, Odenkirchen („nicht häufig“), Breyler See, Krickenbeck enz. Ook overwinterend (le Roi. V. f. d. R. p. 87). Voor België vermeldt Dubois N. R. d. O. p. 174): „Commune et sédentaire „en Belgique, mais la majorité émigre en au-„tomne“. Komt als broedvogel in het arrondissement Verviers niet voor. Volgens schriftelijke mededeeling van Ridder G. van Havre, komt de soort in het Oostelijk deel van België alleen op den trek en in den winter voor en dan nog zeldzaam.

ORDO: GALLI.

Fam.: TETRAONIDAE.

GENUS: LYRURUS Swains. 1832.

231. *Lyrurus tetrix tetrix* (L.). Korhoen. — Duitsch: Birkhuhn. Fransch: Tétràs à queue fourchue.

Broedvogel in meestal klein aantal. Hoofdzakelijk in het Noorden en Noord-Westen der provincie.

Gebied I. Broedt in zeer klein aantal nabij de Belgische grens, o.a. bij Epen en Nyswiler (H. Nillesen en J. Nix). In voor- en najaar waargenomen op de Brunsummerheide. Of de soort daar ook broedt, is mij niet bekend.

Jachtopziener J. Knols zag in Maart 1918 te Houthem in een berkenboschje 5 hennen, terwijl jachtopziener J. Nix op 21 Maart 1919 een ouden haan waarnam in het z.g. Smallebosch aldaar.

In het Museum van het Genootschap staat een ♀, hetwelk meerdere jaren geleden in het Villapark te Maastricht bemachtigd werd.

De Zuid-Limburgsche Korhoenders zullen wel uit de fagnes van Verviers en het Noorden van de Eifel afkomstig zijn.

Gebied II. Geen waarnemingen bekend.

Gebied III. Aldaar werd de soort broedend waargenomen op de heide tusschen Venlo-Swalmen-Vlodrop. In de negentiger jaren der vorige eeuw op de Swalmerheide talrijk; thans daar slechts in gering aantal.

Gebied IV. Eveneens broedvogel in meer of minder aantal langs de Oostgrens tusschen Venlo en Mook, o.a. bij Venlo (Riotte. H. Vallen en J. L. Mock), Arcen (C. Roncken),

Gennep (H. Nillesen. Jaarb. Natuurhist. Gen. 1914. p. 115) enz.

Gebied V. Nog vrij talrijke broedvogel in de Peel tusschen Venray en Weert (verschillende bewijsstukken in de coll. Beckers). Broedt o.a. ook te Nederweert (Knapen, Esser, de Haan). Nabij Helden-Panningen werden herhaaldelijk ouden en jongen waargenomen (J. Esser). Ik bezit een jong exemplaar, hetwelk in Augustus 1908 nabij Venray dood gevonden werd. Om Venray gaat de soort in de laatste jaren in aantal achteruit, vermoedelijk tengevolge van de vele ontginningen (F. van Baar).

Dit wat de tegenwoordige verbreiding van dit interessante oerwild betreft.

Heeft het Korhoen immer onze Limburgsche heidevelden bewoond? Deze vraag is wel de moeite waard nader onder oogen te worden gezien. Daartoe is het evenwel in de eerste plaats noodzakelijk de verbreiding zoowel als de uitbreiding van dezen vogel in de aangrenzende landstreken juist te kennen. Ik begin met ons land.

Over de verspreiding van het Korhoen in Nederland handelt een zeer interessant artikel van Dr. L. F. de Beaufort in het orgaan der Nederlandsche Ornithologische Vereeniging „Ardea“, Jaarg. I. 1912. afl. 2. p. 50—54. Hieraan ontleen ik het volgende:

Nozeman, Houttuyn en Sepp vermelden in 1789 het voorkomen van het Korhoen: „naar de grenzen toe van het Munstersche en van het Graafschap Bentheim, in 't Twentsche Drentsche en Groningsche land, ook nu en dan in Salland, enz.”

Bennet en Olivier vermelden in 1825 de verbreiding dier soort in Groningen, Overijssel, Twente en Drenthe.¹⁾

J. F. de Beaufort schoot de eerste Korhoenders in Gelderland (vermoedelijk nabij Elspeet) in 1830.²⁾

R. F. Maitland vermeldt het voorkomen der soort om Nijmegen tusschen 1835—39. — In het laatst der tachtiger jaren treedt het op te Holten in Overijssel, terwijl in 1891 de eerste werden geschoten te Laren in Gelderland.

Mr. H. Albarda vermeldt dan ook in 1897 terecht het voorkomen der soort in Gelderland en bovendien zelfs een voortdringen in de provincie Utrecht. In datzelfde jaar toch zag Mr. Dr. R. Baron Snouckaert van Schauburg in die provincie de eersten tusschen Maarn en Doorn. In 1899 werden er gezien tusschen Zeist en Soesterberg en constateerde Dr. de Beaufort het broeden te Leusden. Van uit Utrecht dringt het Korhoen het Gooi (Noord-Holland) binnen in 1901, in welk jaar F. W. Blaauw er waarnam tusschen Bussum en Hilversum.

Wij zien dus een voortdringen in Westelijke richting. Het betreft hier een natuurlijke uitbreiding en voor zooverre ik heb kunnen nagaan geen kunstmatige uitzetting.

Thans bewoont volgens Dr. de Beaufort het Korhoen de heidevelden der provincie Groningen, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht, het Zuiden van Noord-Holland, alsmede de heiden van Noord-Brabant en Limburg.

Wat nu de verbreiding van deze hoender-soort in het Rijnland betreft, zoo ontleen ik daaromtrent o.m. het volgende aan le Roi's Vogelfauna der Rheinprovinz, 1906. p. 112—115 en Beiträge zur Ornithologie der Rheinprovinz van voornoemden auteur en H. Freih. Geyr von Schweppenburg, 1912. p. 48—51. Ik citeer:

„Das Birkwild brütet im Mai und Juni in der Provinz sowohl in der Ebene als auch im Gebirge. An einer ganzen Reihe von Or-

1). Ik kan hieraan nog toevoegen, dat N. Anslin. N. Z. in zijn Systematische Beschreibung der vor ons meest belangrijke voortbrengselen uit de drie Rijken der Natuur. Leiden. 1822, p. 453, omtrent het Korhoen vermeldt: „Hier te lande, vindt men hem voornamelijk in de Provinciën Groningen, Overijssel en Drenthe”.

2). De Heer Mr. G. J. Verburgt vestigde mijn aandacht op een Geldersche placcaat van 16 Augustus 1767, waaruit blijkt, dat reeds toen Korhoenders in Gelderland voorkwamen. Daarbij werd gedurende 3 jaren het „opnemen, vangen of te schieten in den Quartièr van Veluwe bij poene van 20 Carolus guldens per overtreding” verboden „aangezien Zijne Hoogheid was geïnformeerd, dat de Korhoenders in den Quartièr van Veluwe van jaar tot jaar verminderen, zoodanig, dat het geschaapen staat, dat dezelve bij een aanhoudende jagt geheel en al zullen worden geruïneert en uitgeroeit — Lop, 16 Augustus 1767. w. g. Prins van Oranje”.

ten ist es erst in den letzten zwei Jahrzehnten (dus te rekenen vanaf 1906) eingewandert.

„Um das Jahr 1890 zeigte es sich zum ersten Male bei Wankum am Niederrhein und hat sich in dortiger Gegend dank der genossenen Schonung derart vermehrt dasz es zur Zeit in nicht gerade geringer Zahl eine mässige licht bewaldete Bodenerhebung bewohnt, die sich aus der Nähe von Geldern in Südöstlicher Richtung bis nach Krefeld hinzieht (le Roi. 1909). Wie mir H. Otto schreibt, findet es sich ferner in der Leucht und Bönninghardt nistend, sowie nach Dr. Reichensperger an der Niers im Reichswalde bei Kleve, hier aber vereinzelt und wohl nicht brütend. Nach einer Mitteilung Geyr von Schweppenburgs brütet es auf Heidenstrecken nahe der holländischen Grenze bei Terporten im Kreise Geldern sowie weiter Südlich bei Elmpt; Kreis Erkelenz, vereinzelt nach Oberförster Buhner, An letzterem Orte trat es zuerst im Winter 1894 auf. Da es im angrenzenden Holland in der Provinz Gelderland Brutvogel ist, so dürfte die Einwanderung am Niederrhein wohl von dort her erfolgt sein (spatieering van mij). Bei Wesel im Diersfordter Walde findet es sich zur Zeit recht häufig (Oberförster Kiel). Hartert führt es 1887 noch nicht von dort an. H. Otto nennt es mir ferner für die Gegend der Kolonie Lühlerheim, die Heiden bei Friedrichsfeld und Hunxe, sowie den Fernewald bei Sterkrade. Verflogene Stücke wurden in zwei Fällen in der Gegend von M.-Gladbach erlegt (Verf.)..... Die Eifel wird nur in ihrer nördlichen Hälfte von ihm bewohnt, während es den südlicher gelegenen Teilen durchaus abgeht. Im Kreise Aachen kommt die Art in einigen Paaren vor im Stadtwald, bei Vennwegen, Walheim, Vicht und erst seit den letzten Jahren bei Gresse-nich unweit Stolberg (Verf.)..... Im Kreise Ahrweiler in der Umgegend von Altenahr hat es sich seit 1895 heimisch gemacht (Laufs 1899)..... Wie schon hervorgehoben, kommt es südlich von Prün und Dann in der Eifel nicht mehr vor, ebensowenig in den Tälern der Mosel und Saar..... Prins Max (Brahts 1851) gibt 1851 an, im Westerwalde nach Neuwied zu werde nur selten ein verstreuter Vogel beobachtet und erst in der Sieger Gegend (Westfalen) werde es heimisch.... Im Bergischen bevölkert das Birkwild die Wahner Heide und die sie umgebenden Waldungen recht zahlreich..... Wie mir A. Herold 1904 erzählte, ist das Birkwild seit 10—15 Jahren im Burgholz zwischen Kronenberg und Elberfeld häufig geworden. (le Roi. V. f. d. R. p. 112—115). Am Niederrhein traf Hartert (in litt.) während seines Aufenthaltes in Wesel in den 80er Jahren niemals Birkwild in dortiger Gegend an. Dagegen stellte er es 1896 gelegentlich einer Leutnantsübung im Spelle-

„ner Walde brütend fest” („Beiträge” 1912. p. 48—49).

Ik heb hier opzettelijk uitvoerig geciteerd om de verbreding zoowel als de uitbreiding Oostelijk en Zuidelijk van onze provincie zoo duidelijk mogelijk te maken.

Voor België vermeldt Dubois (N. R. d. O. p. 187) omtrent het voorkomen van het Korhoen: „Très localisé en Belgique, où il habite „la région des Hautes-Fagnes et les grandes „forêts du Luxembourg belge, surtout dans le „canton de Bastogne; du reste l'espèce diminue „chaque année et tend à disparaître complètement de notre pays”.

L. Coopman (Le Gerfaut. 1921. p. 106) vermeldt omtrent het voorkomen der soort in het ten Zuiden van ons Limburg gelegen arrondissement Verviers: „Commun aux abords de „nombre fagnes.”

In tegenstelling met de meening van Dubois, dat de soort in België overal sterk in aantal vermindert, wordt in Le Gerfaut 1914, p. 41 e.v.; 1919, p. 32 en 1920, p. 45, het voortdringen der soort in de provincie Antwerpen gemeld. Sinds den oorlog wordt evenwel een achteruitgang geconstateerd in de Ardennen (Ridder G. van Havre. Le Gerfaut. 1920. p. 45).

Ridder G. van Havre merkt in Le Gerfaut 1914, p. 41, nog op: „Ce tétras est implanté „(spatieëring van mij) actuellement dans un „portion notable du territoire belge. Il habite „en sud le plateau de la haute Famenne, „au sud-est celui des Ardennes, à l'est les „hautes Fagnes, au nord-est et au nord les „bruyères de la Campine”, enz.

Vergelijken wij nu het vorenstaande met de gegevens, welke betrekkelijk de verbreding en uitbreiding van het Korhoen in Limburg ons ten dienste staan.

Het oudste gegeven dienaangaande werd mij verstrekt door den Heer Frans van Baar te Venray, den uitstekenden kenner der Peel-fauna. Volgens hem kwamen de Korhoenders in de Peel tusschen Venray, Helenaveen en Deurne het eerst voor omstreeks het jaar 1880 en vermeerderden zij zich snel. Vóór dien kende hij de soort aldaar niet. Van Baar deelde mij evenwel uitdrukkelijk mede, dat omstreeks dien tijd Korhoenders waren uitgezet onder de gemeente Bergen ten Noorden van Venray. Of hieraan uitsluitend de verbreding van het Korhoen in de Peel te danken is? Het is wel opvallend, dat juist omtrent dēzelfde tijd Hartert de soort nog niet kent voor den Nederrijn. Eerst in het laatst der tachtiger jaren en het begin van het laatste decennium der vorige eeuw ontstaat in Overijsel en Gelderland een uitbreiding in Zuidelijke en Zuid-Westelijke richting, dus naar den Nederrijn toe. Terzelfder tijd (omstreeks 1890) vindt ook een uitbreiding plaats in de Rijnpro-

vincie bij Wankum en in de streek Geldern-Krefeld. Toen was het Korhoen evenwel reeds 10 jaren tevoren uit Limburg, n.l. in de streek om Bergen en in de Peel om Venray, bekend.

Volgens het boven aangehaald citaat van le Roi, trad de soort in de omgeving van Elmpt, Kreis Erkelens, d.i. in de onmiddellijke nabijheid der Limburgsche grens bij Swalmen, voor het eerst op omstreeks het jaar 1894. Dit is niet juist. De Heer H. Vallen te Swalmen deelde mij namelijk mede, dat als zijn vader, de Heer J. Vallen, in 1893 rentmeester werd op het Kasteel Hillenraad te Swalmen en in dat jaar in die omgeving jaagde, het Korhoen zoowel op de Swalmerheide als over de grens te Elmpt en Brüngen zéér talrijk voorkwam. De soort was in die streek in de jaren 1885—1890 in groot aantal uitgezet door een zekeren Heer Rossbach uit Burgwaldniel (Rh.). Van daar verspreidde het zich, naar mij H. Vallen berichtte, langs de Limburgsche grens (Swalmen-Maasniel-Herkenbosch en Vlodrop). Het terrein was toen aldaar zeer gunstig voor het Korhoen. Sinds in het begin dezer eeuw met ontginning begonnen werd, ging de soort echter meer in aantal achteruit. Tusschen Swalmen en Reuver, dus in Noordelijke richting, werden tusschen 1905—1909. veel Korhoenders geschoten.

Dr. de Beaufort deelt nog mede, dat Prof. E. Dubois meent, dat het Korhoen zich omstreeks 1896 voor het eerst in Noord-Limburg (een bepaalde streek wordt niet vermeld) zou vertoond hebben. Vermoedelijk heeft deze mededeeling betrekking op een zeer beperkt gebied. Te Bergen was de soort immers reeds vóór 1880 aanwezig. Pastoor H. Nillesen trof de soort in 1897 talrijk om Gennep en Ottersum, zoodat het vermoeden voor de hand ligt, dat zij zich reeds veel eerder aldaar heeft opgehouden. Volgens een mededeeling van den Heer J. L. Mock in den Nederlandschen Jager van 5 Sept. 1925, p. 149—150, trad het Korhoen in de omgeving van Venlo voor het eerst op in 1896.

Resumeerende kom ik tot de conclusie, dat in de laatste 40 à 50 jaren het Korhoen zich van uit het Oostelijk deel van Nederland naar het Westen heeft uitgebreid tot in de Nederlandsche provinciën Utrecht en Noord-Holland alsmede tot in het gebied van den Nederrijn. De uitbreiding der soort in het aan Limburg grenzende deel der Rijnprovincie, zoowel als in Limburg en Noord-Brabant is m.i., gelet op de tijdstippen, waarop het eerste voorkomen bekend werd, uitsluitend aan een kunstmatige uitzetting te danken. Alleen de in het Zuiden der Provincie voorkomende vogels, zijn vermoedelijk van uit België binnengekomen.

Ter Drukkerij voorh. CL. GOFFIN

Nieuwstraat 9, Maastricht

is verschenen

Geologische en Palaeontologische
Beschrijving van het Karboon
der omgeving van Epen (Limb.)

door

W. J. JONGMANS

met medewerking van

G. DELÉPINE, W. GOTHAN, P. PRUVOST, F. H. VAN RUMMELEN en N. DE VOOGD.

(Mededeeling No 1 van het Geologisch Bureau voor het Nederlandsch Mijng gebied).

32 bladz. tekst groot kwarto formaat met \pm **150 figuren**,
uitgevoerd op zwaar kunstdrukpapier.

Prijs per exemplaar fl. 2.50.

Prijs per exemplaar fl. 2.50.

Ter Drukkerij voorh. Cl. Goffin, Nieuwstraat 9,

is verkrijgbaar:

De Nederlandsche Mieren en haar Gasten

door

P. H. SCHMITZ S. J.

(146 bladzijden, met 56 figuren).

Ingenaaid fl. 1.90, gebonden fl. 2.40 per exemplaar.

Dit mooie boek is, om wille van inhoud en **stijl**, zeer geschikt als **leesboek**
op Hoogere Burgerscholen, Gymnasia en Kweekscholen.

VERLANGT U

GOED UITGEVOERD

DRUKWERK

dan is het aangewezen adres
Drukkerij en Registerfabriek
V.H. CL. GOFFIN,
Nieuwstraat 9, Tel. 45, Maastricht.